

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΞΕΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Η. ΛΑΜΠΡΟΥ

11

1914

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ★ BAS. N. GRÉGORIADES

Ε.Υ.Δ. Ε.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1969

Alice Gardner Lecturer and Ex-fellow of Newham College, Cambridge, *The Lascarids of Nicaea. The Story of an empire in exile. With eight illustrations and a map.* Methuen and Co Ltd. London. [1912]. Είς μικρόν 8ον, σελ. XII, 321.

Μέχρι πρό δεκαεῖς ἐτῶν πλὴν αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου ἐκ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν τῶν ἀποσχισθεισῶν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μόνον ἡ τῆς Τραπεζοῦντος εἶχε ἀξιωθῆ, ἰδίως μονογραφικῆς ἐξετάσεως ὑπὸ τοῦ Fallmerayer, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ τῆς Νικαίας, ἧς τὰς τύχας διεξοδικῶς πωρ, ἀλλ' οὐχὶ ἐν ἰδίῳ ἔργῳ εἶχε πραγματευθῆ, ὁ Finlay ἐν τῇ *History of Greece*, καθ' ἃ καὶ τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου τὸ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἰδρυθῆν δὲν εἶχε τύχει ἰδίου ἐρευνητοῦ. Ἀλλὰ τῷ 1898 ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Μιγλιάρᾳκη τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμα τὸ ἐπιγραφόμενον μὲν Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας, ἀλλὰ συμπεριλαμβάνον καὶ τὴν μετ' αὐτῆς συναπτομένην ἱστορίαν τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, περὶ ἣν εἰδικώτερον ἠσχολήθη ὁ Ἰωάννης Ῥωμανός, οὐ τὸ ἔργον, καίπερ μὴ τυχὸν τῆς ἀναγκαίας τελευταίας ἐπεξεργασίας ἕνεκα τοῦ πρόωρου θανάτου τοῦ συγγραφέως, ἐξεδόθη μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτοῦ ἐπιμελείᾳ τοῦ Λαυρεντίου Βροκίη.

Ἦτο δ' ἡ ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας διὰ πολλοὺς λόγους ἀξία ἰδίας ἐξετάσεως, πρῶτον μὲν ὡς ἀναφερομένη εἰς τὰς τύχας δυναστείας, ἧτις συνεχίζει τὰς παραδόσεις τοῦ Βυζαντίου, καὶ θεωροῦσα ἑαυτὴν ὡς ἐν ἐξορίᾳ εὕρισκομένην, παρασκευάζει ἐν μέσῳ παντοίων ἀγώνων πρὸς τε τοὺς ἐθνικοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ὁμοφύλους τὴν εἰς ἣν ἀπεσκόπει ἐν καταλλήλῳ ὥρᾳ ἔξωσιν τῶν Λατίνων σφετεριστῶν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς βασιλευσύνης, δεῦτερον δὲ διότι καὶ δυναστῶν καὶ ἱεραρχῶν καὶ λογίων παρουσιάζονται ἐν αὐτῇ κατὰ τὴν βραχείαν αὐτῆς διάρκειαν ἐξαιρετοὶ μορφαί. Ἄλλως δὲ ἡ ὑπαρξίς αὐτῆς τοῦτο μὲν συμπέπτει πρὸς χρόνους, καθ' οὓς ἀνακοινοῦνται σπουδαῖα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα σχετιζόμενα πρὸς τὴν καθ' ὅλου ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὴν τῆς Ἑσπερίας ἱστορίαν δὲν εἶνε ὅλως ἄσχετος. Πράγματι ὁ ἐρευνητὴν αὐτὴν, καίπερ μὴ ἔχων ἀφορμὴν νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν σύγχρονον Ἀγγλίαν ἐν ταῖς μεγάλαις ἡμέραις τῆς Magna Charta καὶ τὴν Γαλλίαν τοῦ Φιλίππου Αὐγούστου καὶ τοῦ Λουδοβίκου Θ',

δὲν μένει ὁμοῦς ξένος ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν Γερμανίαν ἐπὶ τοῦ Φρειδερίκου Β', ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν Ῥώμην ἐπὶ τοῦ πάπᾳ Ἰννοκεντίου Ι'. Οὕτως ἡ Νίκαια ἐπὶ τῶν Λασκαριδῶν εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐξακολουθήσας τοῦ Βυζαντίου, οὗ διασώζει τὰς παραδόσεις καὶ παρασκευάζει τὴν συνέχειαν. κληροδοτοῦσα εἰς αὐτὸ τὴν τελευταίαν δυναστείαν, τὴν τῶν Παλαιολόγων, ἧς ὁ γενάρχης εἶνε ὁ τελευταῖος μὲν τῶν βασιλέων τῆς Νικαίας, ὁ πρῶτος δὲ τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν Λατίνων ἀνάκτισιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν ἀντιληφθεῖσα τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας ἐπεχείρησε τὴν ἐξιστόρησιν τῶν κατ' αὐτὸ ἡ δεσποινὶς Ἀλίκη, ἀδελφὴ τοῦ ἐν Ὄξωνίᾳ ὀνομαστοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας κ. Percy Gardner. Ἡ παιδείσις αὐτῆς, ἀξιωθεῖσας τῆς τιμῆς νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὸ διδασκαλικὸν προσωπικὸν τοῦ ἐν Κανταβριγίᾳ κολλεγίου Newham, καὶ προγενέστεραι ἀσχολίαι περὶ τοῦ Βυζαντίου, ἃς ἐμφαίνει ἡ ἐκδοσις συγγραφῶν περὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου ὡς φιλοσόφου καὶ αὐτοκράτορος καὶ περὶ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ὑπῆρξαν ἐπαρκῆ ἐφόδια πρὸς μελέτην τῶν πηγῶν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν καὶ τῶν οἰκείων νεωτέρων συγγραφῶν στήριξιν τῆς νέας ἱστορικῆς παραστάσεως.

Καὶ ἔχει μὲν τὸ ἔργον κατὰ ταῦτα ἐπιστημονικὴν τὴν παρασκευὴν, ἀλλ' εἶνε γεγραμμένον ἄνευ φόρτου κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀγγλικῶν Essays, καὶ ἀναγινώσκειται ἀνέτως. Ἐὰ μὲν παλαιὰ καὶ γνωστὰ προσφέρονται ὑπὸ μορφήν νέων καὶ πολλάκις μετὰ πρωτοτυπίαις, τὰ δὲ νέα ἐκτίθενται ἐπὶ τὸ δογματικώτερον καὶ ἄνευ πολλῶν συζητήσεων καὶ ἀποδεικτικῶν συλλογισμῶν. Ἀλλὰ δὲν λείπουσιν ὁμοῦς αἱ ἀναγκαιόταται τοῦλάχιστον τῶν παραπομπῶν εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα. Καὶ ὀλοκλήρων δὲ τινῶν μικρῶν πηγῶν μετάφρασις ἀγγλικὴ παρέχεται ἐν τέλει τοῦ βιβλίου ἐν ἐπιμέτρῳ. Παρατηροῦμεν δὲ μόνον, ὅτι εἰς τὴν παράθεσιν ἑλληνικῶν χωρίων ἐν τε τῇ κειμένῳ καὶ ταῖς σημειώσεσιν ἔπρεπε νὰ καταβληθῆ μείζων προσοχὴ, ὡς δὲ νῦν ἔχουσιν ἀφθονοῦσι τυπογραφικῶν παροραμάτων. Καὶ ἄλλως δὲ ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασι τὰ διορθωτέα. Οὕτως ἀντὶ Gregorionius ἀναγινώσκομεν Gregorius, ἀντὶ Chonae γράφεται Ohoniae.

Πλὴν δὲ τῶν ἄλλων πηγῶν ἡ δεσποινὶς Gardner δὲν ἀπηξίωσεν, ὡς εἶκός, προσοχῆς καὶ τὰ νομίσματα τῶν Λασκαριδῶν, περὶ ὧν καὶ

ἴδιον μακρὸν σημείωμα παρατίθεται ἐν σ. 262. Τὸ σημείωμα τοῦτο ἠδόναιτο νὰ δώσῃ, εἰς αὐτὴν ἀφορμὴν νὰ πραγματευθῇ, καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῆς Νικαίας τὸ πρῶτον ἐμφανίσεως τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ κατὰ τὰ πρὸ ἡμῶν ἐκτελέσια ἐν τῇ νέῃ Ἑλληνομνημονίᾳ. Τόμ. Γ' σ. 433 κ. ε. ἢ τοῦλάχιστον νὰ συζητήσῃ, τὰ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν καύτην.

Τὸ δὲ τελευταῖον κεφάλαιον ὅλον (σ. 263-269) ἀφιερῶται εἰς τὴν «Λογοτεχνίαν καὶ τὴν τέχνην ἐπὶ τῶν Λασκαριδῶν». Εἶνε δὲ τοῦτο ἐν τῶν ἀξιολογωτέρων τοῦ βιβλίου, καὶ βλέπομεν ἐν αὐτῷ ἀντιπαρερχομένους τοὺς δύο Ἀχομινάτους, τὸν Νικίτην (Χωνιάτην) καὶ τὸν Μιχαήλ, — οὗ ἄλλως ἢ συγγραφεὺς γινώσκει μόνον τὴν ὀλιγομνημονίαν ἐκδοσιν, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ πρόσθετα ἔργα τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Ῥώσου ἀρχιμανδρίτου Ἀρσενίου ἐν Νοβγορόδη τῇ 1901 καὶ ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ Νέῃ Ἑλληνομνημονίᾳ Τόμ. Γ' σ. 3 κ. ε., — τὸν Νικηφόρον Βλεμμύδην, τὸν Γεώργιον Ἀκροπολίτην, τὸν πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Κύπριον, τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν Β'. Καὶ τὰ περὶ τῆς τέχνης δὲ λεγόμενα εἶνε ἐπαρκῆ, συμφώνως πρὸς τὸ σχῆμα τῆς ὅλης συγγραφῆς. Ἀξιόλογος δὲ νέα εἰσφορὰ εἰς τὰ περὶ αὐτῆς εἶνε τὰ περὶ τῆς παρὰ τὴν σημερινὴν πρωτεύουσάν τῆς Βουλγαρίας, τὴν Σοφίαν, μικρᾶς ἐκκλησίας τῆς Μπογιάννας. Ἐν ταύτῃ σώζεται ἡ εἰκὼν τοῦ κτίτορος, τοῦ σεβαστοκράτορος Καλογιάννη, κρατοῦντος τὸ κτίριον τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ ἀριστερᾷ, καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ ὡς καὶ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Κωνσταντίνου Τοίχου καὶ τῆς τσαρίνης Εἰρήνης. θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Θεοδώρου Β' Λασκάρου. Εἴμεθα δ' εὐγνωμόνες εἰς τὴν συγγραφέα ἐπὶ τῇ ἀναδημοσιεύσει τῶν εἰκόνων τούτων, ὧν ἡ τοῦ Τοίχου καὶ ἡ τῆς Εἰρήνης ἔγχρωμοι, ἐκ τῆς δυσπρόσιτου βουλγαρικῆς μονογραφίας τοῦ Balastscheff. Τούτων ἡ τῆς Εἰρήνης Λασκαρίνης προσθετέα εἰς τὸν ἐν τῇ Νέῃ Ἑλληνομνημονίᾳ Τόμ. Ζ', 1910, σ. 401 κ. ε. κατάλογον τῶν εἰκόνων τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας καὶ εἰς τὴν ὑφ' ἡμῶν χάριν τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκθέσεως τοῦ 1911 ἀπαρτισθεῖσαν συλλογὴν τὴν ἀποκειμένην νῦν ἐν τῇ Μουσείῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας. Ἄλλὰ σημειωτέον, ὅτι ἡ συγγραφεὺς, λέγουσα, ὅτι, καθ' ἃ νομίζει, αἱ εἰκόνες αὗται εἶνε αἱ μόναι σωζόμεναι σχετικαὶ πρὸς τὰ πρόσωπα τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐκτεθείσης ἱστο-

ρίας τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας, ἀπατάται, διότι σώζονται καὶ τέσσαρες εἰκόνες τοῦ Θεοδώρου Β' Λασκάρεως, ὡς ἴδε ἀναγεγραμμένας ὑπ' ἀρ. 375-378 τοῦ ἀνωτέρω καταλόγου (Νέου Ἑλληνομνημονος ἐνθ' ἀν. σ. 430).

Ἡ δ' ἀνασκόπησις τῆς ὅλης ἱστορικῆς ἐξελίξεως τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας ἐν τῇ πολιτικῇ, τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις ἀγεί τὴν συγγραφὰ εἰς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν κατακλείδα τῆς συγγραφῆς. «Οἱ μαχηταί, οἱ πολιτευταί, οἱ λόγιοι καὶ αὐτοὶ οἱ καλλιτέχναι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν περίοδον τοῦ ἐν ἐξορίᾳ βασιλείου δὲν δύνανται μὲν γὰρ ὑποστῆναι σύγκρισιν πρὸς τοὺς ἀνδρας ὠρισμένως προσοδευτικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ὑπῆρξαν ὁμως ἱκανοὶ νὰ συντελέσωσι τι, ἐπειδὴ εἶχον ἐκεῖνο, ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ μεγίστη πηγὴ ἰσχύος τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν, τὴν πίστιν εἰς τὸν ἴδιον ἑαυτῶν προορισμόν. Ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς ἐνότῃς τις χαρακτῆρος καὶ προαιρέσεως, καθ' ὅσον οἱ μὲν πνευματικοὶ καὶ πολιτικοὶ αὐτῶν ἀγῶνες διαπνέονται ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν ἰδεῶν, ἐπὶ δὲ τὴν θρησκείαν αὐτῶν ἐπέδρων ἐπ' ἀγαθῷ ἢ ἐπὶ βλάβῃ αἰσθημα ἐθνικὸν καὶ πόθοι πνευματικοί. Αἱ δὲ προσπάθειαι αὐτῶν ἐπεβράδυναν μὲν τὴν πονηρὰν ἡμέραν, καθ' ἣν αἱ ὠραιόταται τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ἐμελλον νὰ περιπέσωσιν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀσιανῶν, ἐπραξαν δὲ καὶ τι πλεον, διατηρήσασαι τὸ ζῶπυρον τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ μέχρι τῆς ὥρας, καθ' ἣν ὁ κόσμος ἦτο ὄριμος νὰποδεχθῆ τὰς μεγαλοφυεῖς αὐτοῦ καὶ ἀναζωογονητικὰς ἐπιδράσεις».

Baronne Diane de Guldenenone (née de Gobineau) L'Italie byzantine. Etude sur le haut Moyen-âge (400-1050). Paris. Ernest Leroux, éditeur. 1914. Εἰς 8ον μέγα, σελ. XVII, 537.

Ἡ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος βιβλίου οὔτε εἰς τοὺς Ἑλληνας εἶνε ἀγνωστος οὔτε εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον. Θυγάτηρ οὖσα τοῦ ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις πρέσβεως τῆς Γαλλίας de Gobineau, γνωστοῦ ἐξ ἱστορικῶν συγγραφεῶν, ἰδίως περὶ τῆς Περσίας, ἐν αἷς δὲν ὑπῆρξε πάντοτε δίκαιος πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, προκαλέσας μάλιστα ἀντιρρητικὸν φυλλάδιον τοῦ Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου, καὶ πολὺ πλείοτερον ἐκ φιλοσοφικοῦ συστήματος, ὅπερ τὴν σήμερον κρίνεται ἀξιὸν πολλῆς μελέτης, ἰδίως παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, ὡς ἐκ τοῦ